

Bisschop Punt: monumentenbeleid onrechtvaardig en onacceptabel

Hilversum (Van onze redactie) 1 februari 2008 - De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland kan niet meer accepteren dat de overheid een kerkgebouw als monument aanwijst, zonder dat zij daarbij een dekkende financiële garantie geeft. Dat schrijft bisschop Jos Punt van Haarlem in het bisdomblad *Samen Kerk* van deze maand. Hij vindt het 'onrechtvaardig' en 'onmogelijk' dat de Kerk feitelijk het monumentenbeleid van de overheid financiert.

Miljard euro

De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland heeft ongeveer duizend kerken die als monument zijn aangewezen. De economen van de bisdommen hebben berekend dat onderhoud en restauratie van de kerken in de komende jaren ongeveer een miljard euro gaan kosten. "Anders dan in het buitenland meent de rijks- en gemeentelijke overheid in Nederland hierin slechts een beperkte taak te hebben", zegt Punt.

Onrechtvaardig en onmogelijk

De gemeentelijke- of rijksoverheid plaatst kerken op een monumentenlijst. Volgens de bisschop laten zij het verder aan de Kerk over om te proberen hiervoor subsidies te verwerven. Het grootste bedrag moeten de kerken zelf ophoesten, ook als een gebouw voor de eredienst niet meer nodig is. Punt: "Dit beleid is niet alleen onrechtvaardig, maar gezien de immense bedragen ook onmogelijk."

Niet accepteren

Punt herhaalt zijn pleidooi dat de overheid bij de aanwijzing van een kerkgebouw als monument alle kosten voor het exterieur op zich moet nemen. De Kerk zou in dat voorstel de kosten van het interieur financieren. Punt: "Nogmaals, in vele landen om ons heen is dit gewone praxis. Vaak gaat de betrokkenheid van de overheid zelfs nog verder. Een aanwijzing als monument zonder dekkende financiële garantie door de overheid kan de Kerk niet meer accepteren. Het jaar voor het religieus erfgoed is een ideale gelegenheid voor overheid en samenleving om hun verantwoordelijkheid in deze te nemen.

Kerkinkomsten stabiel

Dat de kerken zelf geen geld hebben voor het behoud van de kerkgebouwen komt volgens Punt niet door de teruggang in kerkbezoek, maar omdat arbeids- en bouwkosten, procedures en veiligheidseisen voorheen niet bestaande hoge kostenposten vormen. De kerkinkomsten blijven redelijk stabiel. Maar ook bij een verdubbeld kerkbezoek zou de kerk de instandhouding van alle kerkgebouwen niet kunnen financieren, schrijft Punt.

Godsdienstvrijheid

Het verkopen of herbestemmen van kerkgebouwen vindt Punt niet vanzelfsprekend. "Zeker bij katholieke kerkmonumenten is dit, gezien de architectuur die van religie is doortrokken, vrijwel niet mogelijk. Het is ook een aantasting van het grondrecht van de godsdienstvrijheid. Een monumentenwet mag de Kerk nooit dwingen haar heilige plaatsen te profaniseren."

Sloop

Punt ziet voor monumentale kerkgebouwen nog maar twee opties: "ofwel ze blijven kerk, ook al is het met een beperkte religieuze functie (al dan niet gecombineerd met een waardige sociaal-maatschappelijke functie), ofwel ze worden afgebroken". Wie de sloop wil voorkomen moet niet bij de Kerk zijn, maar bij de overheid en de samenleving, vindt Punt. "Wat hebben we uiteindelijk over voor het behoud van ons religieus erfgoed?"

Vergrijzing

Door de vergrijzing is er een overschot aan kerken. Veel bisdommen proberen concentratie van gelovigen per viering te bevorderen. Ervaring leert volgens Punt dat daardoor uiteindelijk de vitaliteit zelfs toeneemt, en de toegankelijkheid van de kerk voor 'zoekende' mensen vergroot wordt.

Jaar van het religieus erfgoed

Sinds 1 januari bevinden we ons in het jaar van het religieus erfgoed. Het was meteen goed raak. De pers stortte zich op de problematiek van kerksluitingen en de emoties die dat oproept. Wel is me opgevallen dat slechts weinigen duidelijk hebben waar het precies over gaat. Daarom nogmaals een poging wat licht te brengen in de duisternis. Nederland heeft een ware schat aan religieus erfgoed: kerken, andere gebouwen en veel roerende goederen. Alleen al de Katholieke Kerk heeft zo'n duizend kerken die als monument zijn aangewezen, op een totaal van zo'n tweeduizend. Graag willen we ze behouden. Onze economen hebben ons echter voorgerekend dat onderhoud en restauratie ons in de komende jaren zeker ruim een *miljard* Euro zal gaan kosten. De vraag is natuurlijk: Wie zal dat betalen?

Anders dan in het buitenland meent de overheid in Nederland hierin slechts een beperkte taak te hebben. Zij zet de gebouwen op een monumentenlijst en laat het verder aan de Kerk over om te proberen hiervoor subsidies te verwerven, en het grootste deel zelf te betalen, zelfs als een kerk voor de eredienst niet meer nodig is. Dat is niet alleen onrechtvaardig, maar gezien de immense bedragen ook onmogelijk. De reden van deze onmogelijkheid is niet, zoals vaak wordt aangenomen, teruggang in kerkbezoek. De kerkinkomsten blijven redelijk stabiel. Ook bij een verdubbeld kerkbezoek zouden we het niet kunnen financieren. We leven niet meer in de tijd dat de kerken gebouwd werden. Arbeids- en bouwkosten, procedures en veiligheidseisen zijn van een totaal andere dimensie.

Dan moet de Kerk ze maar verkopen en een profane herbestemming geven, is het veel gehoorde alternatief. Zeker bij katholieke kerkmonumenten is dit, gezien de architectuur die van religie is doortrokken, vrijwel niet mogelijk. Het is ook een aantasting van het grondrecht van de godsdienstvrijheid. Een monumentenwet mag de Kerk nooit dwingen haar heilige plaatsen te profaniseren. Er blijven voor monumentale kerken dan ook maar twee opties open: ofwel ze blijven kerk, ook al is het met een beperkte religieuze functie, ofwel ze worden afgebroken.

Wie dit laatste wil voorkomen, moet niet bij de Kerk zijn, maar bij de overheid en de samenleving: Wat hebben we over voor het behoud van ons religieus erfgoed?

Natuurlijk heeft de Kerk ook een eigen beleid inzake haar kerkgebouwen. Er is een sterk toegenomen belangstelling voor het geloof. Toch kan dat de teruggang door de vergrijzing nog niet compenseren. Er is een teveel aan kerken, of anders gezegd, er zijn te weinig gelovigen per kerk. Concentratie van gelovigen per viering is gaande. Ervaring leert dat daardoor uiteindelijk de vitaliteit zelfs toeneemt, en de toegankelijkheid van de kerk voor 'zoekende' mensen vergroot wordt. Dit betekent echter niet zonder meer dat we 'dus' overtollige kerken afstoten. Ook kerken met een beperkte religieuze en liturgische functie kunnen waardevolle plekken van geloof en bezinning zijn. Anderzijds hebben we soms ook de beleidsvrijheid nodig, én de financiën, om overtollige kerken, monument of geen monument, af te breken om elders weer nieuwe te kunnen bouwen.

Maar als we feitelijk het monumentenbeleid van de overheid blijven financieren, dan zullen we vrijwel geen beleid kunnen maken. We kunnen weinig anders doen dan al het beschikbare geld in het behoud van de monumenten te steken. Daarom herhaal ik mijn al eerder gedane voorstel:

De aanwijzing van een kerk als monument, d.w.z. als *religieus erfgoed*, betekent dat de overheid alle kosten voor het exterieur op zich neemt, en de Kerk die voor het interieur.

Nogmaals, in vele landen om ons heen is dit gewone praxis. Vaak gaat de betrokkenheid van de overheid zelfs nog verder. Een aanwijzing als monument zonder dekkende financiële garantie door de overheid kan de Kerk niet meer accepteren. Het jaar voor het religieus erfgoed is een ideale gelegenheid voor overheid en samenleving om hun verantwoordelijkheid in deze te nemen.

+ Mgr. dr. Jozef M. Punt
Bisschop van Haarlem

(uit Samen Kerk, februari 2008)